

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-59>

**RIGHTS AND LIBERTIES OF UKRAINIAN CITIZENS
UNDER MARTIAL LAW**

**ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Lavrynenko H. A.

*PhD in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Political Science and Sociology
Borys Grinchenko Kyiv
Metropolitan University
Kyiv, Ukraine*

Лавриненко Г. А.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та соціології,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Світові глобальні виклики та загрози систематично створюють випробування для загальної тенденції демократизації держав. Поліваріантний підхід до їх вирішення, поява додаткових умов і стимулів може спричинити достатньо масштабні зрушення у характері відтворення демократичних процесів. Керуючись критерієм ефективності відтворюваної державної політики подекуди може спостерігатися ігнорування або обмежування у певний проміжок часу основних демократичних прав та свобод громадян. І хоча такий підхід до вирішення існуючих внутрішньодержавних та глобальних світових проблем залишається достатньо дискусійним не тільки серед представників політичної еліти, але й в експертних колах, дана політика продовжує знаходити своє відтворення у світовій політичній практиці та в Україні зокрема.

Мета дослідження – аналіз ситуації із дотриманням прав і свобод громадян України в умовах воєнного стану.

Питаннями забезпечення та дотримання політичних прав та громадянських свобод в Україні в умовах воєнного стану займається достатньо широке коло дослідників, серед яких варто виділити праці наступних: Благута Р.І., Головатий С.П., Добрянський С.П., Ковалів М.В., Лук'янова Г.Ю., Маркович Х.М., Мельник Р.І., Скриньковський Р.М., Чубко Т.П., Ярема О. Г.

Виклики останніх років, з якими зіткнулася Україна особливо після 24 лютого 2022 року, безумовно, призвели до змін у житті держави та суспільства. Особливої ваги набуло питання забезпечення прав і свобод

людини. Порушення прав людини в умовах війни є порушенням основних міжнародних стандартів права [1]. Європейський суд з прав людини виступає гарантом виконання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Слід зазначити, що навіть в умовах запровадження воєнного стану, права і свободи людини і громадянина залишаються головним пріоритетом будь-якої демократичної держави. При цьому всі державні заходи, які можуть обмежувати права людини, переслідують лише охоронну мету – зберегти життя людини, надавати їй належний захист від агресії ворога та підтримувати суспільно-політичний порядок у країні. У разі порушення прав і свобод громадян держава гарантує їх відновлення та подальший надійний захист.

Саме для відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізувати свої конституційні права та свободи, вводиться воєнний стан. Стимування збройної агресії Російської Федерації викликало потребу у здійсненні непопулярних кроків з боку влади, котрі отримали прояв в обмеженні ряду прав та свобод громадян [3, с. 3]. Відповідно до Конституції України права людини під час запровадження воєнного стану можуть бути обмежені лише тимчасово і лише в таких межах, які не впливають на їх істотний зміст. Це вимагає високого рівня відповідальності, прозорості та розуміння необхідності обмежень для забезпечення загального блага.

У перший рік після повномасштабного вторгнення населення України з легкістю йшло на поступки в питаннях обмеження власних прав та свобод за для мобілізації сил та ресурсів у протистоянні ворогу. Універсальною тенденцією з боку політичного керівництва держави стало переключення фокусу уваги на безпекові аспекти існування суспільства та збереження української державності. Консолідація зусиль та загальнонаціональний супротив дозволили Україні вистояти у перші місяці повномасштабної війни.

У другий рік війни фокус уваги почав поступово переключатися на внутрішні проблеми, що спричинило «перші кроки недовіри до влади» та загострило питання обмежених після початку повномасштабного вторгнення ключових прав і свобод громадян. Наразі в Україні спостерігаються труднощі у функціонуванні механізму дотримання та захисту конституційних прав і свобод.

На даній проблемі почали зосереджувати увагу іноземні партнери з США та країн ЄС, вказуючи на необхідність збереження шляху демократичного розвитку України. Про це також свідчать дані міжнародної неурядової організації «Freedom House», котра у своїх

щорічних звітах «Freedom in the World» (2022, 2023, 2024 рр.) продемонструвала падіння демократичних показників України в світовому рейтингу (рис. 1).

Даний рейтинг оцінює доступ людей до політичних прав і громадянських свобод у 210 країнах і територіях. Під час підрахунку рейтингу береться до уваги той факт, що як державні, так і недержавні суб'єкти можуть впливати на індивідуальні свободи, як то право голосу, рівність перед законом, свобода вираження поглядів тощо. Статус країни або території визначається сукупним балом за політичні права (max – 40) та громадянські свободи (max – 60).

Наведені у діаграмі дані свідчать про потужне скорочення політичних прав та громадянських свобод в Україні за останній рік.

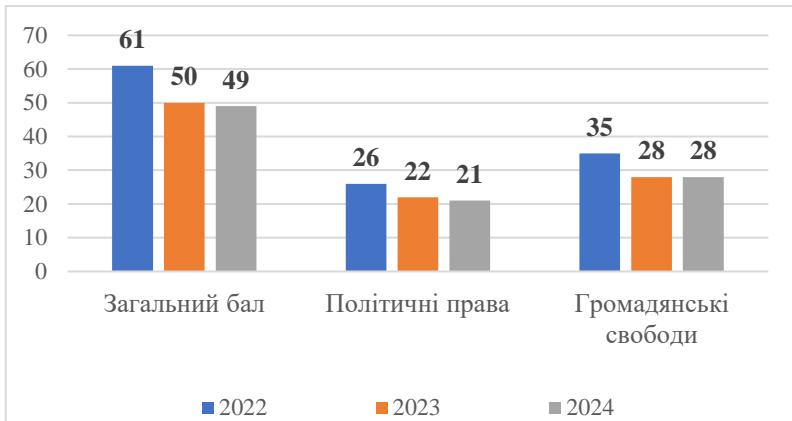

Рис. 1. Україна у рейтингах «Freedom in the world» 2022–2024 рр. [4–6]

Політичні права громадян скоротилися від 26 до 22 балів у 2023 році, втративши 4 бали з 40 можливих. А у 2024 році втратили ще 1 бал. Щодо громадянських свобод, то у 2023 році за даним показником Україна втратила 7 балів з 60 можливих, отримавши 28 балів (у 2022 р. даний показник становив 35 балів). У 2024 році ситуація залишилася незмінною. Проте, незважаючи на загальне погіршення показників, Україні вдалося утриматися в статусі «частково вільної» держави.

Враховуючи особливості українського законодавства під час воєнного стану та розуміючи всю складність ситуації в Україні, треба

значити, що обмеження прав та свобод громадян несе певну загрозу для представників державної влади в контексті збереження її легітимності та внутрішньополітичної стабільності держави загалом. Не можна допустити використання воєнного стану будь-якими силами у своїх політичних інтересах.

Забезпечення балансу між захистом безпеки держави та захистом прав і свобод громадян важливо для будівництва демократичного суспільства. В іншому разі може виникнути реальна загроза гострої внутрішньодержавної кризи з непередбачуваними наслідками. «Права людини мають бути не менш вагомим чинником у прийнятті політичних рішень як економічна вигода чи безпека» [7].

Література:

1. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozutporusuvatispid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.03.2024).
3. Благута Р.І. Забезпечення в Україні конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 3–6.
4. Ukraine: Freedom in the World 2022. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2022> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Ukraine: Freedom in the World 2023. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023> (дата звернення: 24.03.2024).
6. Ukraine: Freedom in the World 2024. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024> (дата звернення: 24.03.2024).
7. Матвійчук О. Час взяти відповідальність (промова на врученні Нобелівської премії миру 11 грудня 2022 р.). URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/11/7380261/> (дата звернення: 24.03.2024).